

**Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի
կոնդակը՝ նվիրված
հայ գրատպության
500-ամյակին**

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կոնդակը՝ նվիրված հայ գրատպության 500-ամյակին

Սկիզբը՝ էջ 1

Մեր հոգեւոր կենտրոնից եւ հայրենի այլ բազմաթիւ շարունակուեց տպագրի գործի իրաւունքը յոյս բերող, հայրենի խոսքով ու հայրենեաց սիրով ազգին միաւորող եւ դէպի իր իղձերի մարմնաւորումն առաջնորդող առաքելութիւնը: Արդարեւ, մեր ժողովրդը նորաւոր յայտնաբերելի պիտի արձանագործէ՝ շարունակելով հայ գրքի էջերից բաղել ու ամբարել գործութիւնը իմացութեան, արարումի եւ բացայայտել մեր տարբերակների ակունքն ու մաքրութիւնը եւ գաղտնիք՝ ազգիս յարստութիւնը:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ, այսօր հոգու խոնարհումով եւ արժանաւոր իշխեք հայ տպագրութեան երախտաւորների, բոլոր տպագրիչների, տառաստեղծների, տառածոյ վարպետների, գիտնականների, հրատարակիչների, կրթութեան գործիչների, մեկենասների, նաեւ՝ Հայոց Հայրապետների ու եկեղեցականների: Նրանք եղան չափաւորաբար առաջադիմութեան, ազգային ոգու գործիքներ, մեր ինքնութեան պահպանման, նրանց ջանքերով, նուիրումով ու վատասկով հայ գրքի տպագրավորները եղան նաեւ կենտրոններ մեր մշակութային զարգացման, հայրենասիրութեան ու ազատագրական պայքարի ոգեշնչման:

Խորհրդանշական է եւ ուրախալի, որ յորելեանական այս տարում բաղաձայն երեսնը ծանաչուել է գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք: Այս պատիւը արժեւորում է այն մեծ ձեռքբերումների, որ ունի մեր ժողովուրդը գրի ու դպրութեան անդամատնում, սակայն միաժամանակ պարտաւորութիւն ու պատասխանատուութիւն է՝ խնամելու

իրաւել է մեզ արժեւորելու գիրը, վերականգնելու սերն ու պատկառանքը գրքի հանդէպ, որպէսզի մեր ու մեր գաւալների կենսւում՝ որդուրդ ու հայրի ու հրաշագործի գիտութեամբ եւ ամենայն իմաստութեամբ զօրացած ու պայծառացած հոգին:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Հայրապետական Մեր գնահատանքը բերում հայրենի իշխանութիւններին՝ յորելեանական տօնակատարութիւնները նախաձեռնելու արժեքները եւ շուքով կազմակերպելու համար: Հայրական սիրով Մեր գնահատանքն ենք բերում գրքի մշակներին, գիտութեան, կրթութեան, մշակութային գործիչներին եւ համայն մեր ժողովրդին, որ հաւատարիմ հայրենեաց ծառանգութեանը եւ արժեքներին՝ հոգեշնչի, ազգայն ու հայրենաշէն գործերով ընթանում է դէպի նոր կենսի լուսաւոր հորիզոններ: Աղօթել մեր առ կատուած եւ հայրենի, որ անմար ու վառ լինի յոյսը հայ հոգու ու մտքի եւ առաջնորդի մեր ժողովրդի ուղին Տիրոջ օրհնելով ճանապարհներով դէպի խաղաղ, ոռոգեալ ու բարեբեր հանգրուաններ:

Շնորհ, մեր եւ ողորմութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեռն եւ ընդ ամենեսեան: ամեն:

Օրհնութեամբ՝

ԳԱՐԵԳԻ Բ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուա Կոնդակի ի 11-ն Փետրուարի յամի Տեառն 2012 թ ի թուին հայոց ՌԵԿԿԻ ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի ընդ համարաւ 665»:

ՀԱՐՈՒՆԱԿԵԼՈՎ ՀԿԿՈՐ ՄԵՂԱԳՐՔԻ ԳՈՐԾԸ...

Սկիզբը՝ էջ 1

Այնուհետեւ հրատարակվում է եւ չորս գիրք («Տաղարան», «Տոնացոյց», «Օրացոյց», «Տարարան փոքրիկ»): Լուսարկայն Կաթողիկոսը տպագրության եւ հանձնում իր արժեքավոր նոր աշխատանքը՝ «Պարտավճարը», որ սեփական արտադրության թղթով տպագրված առաջին գիրքն էր: Նա չափածո հիշատակագրության մեջ գոհունակութեամբ գրել է. «Նոր թուրք, նոր գիր, նոր տպարան, բանքն են նոր ի տղա ածաւ: Յատուկ պարգևը խորհրդական կզգիս Հայոց պարգեական: Ի նոր դարուն աղբատուրեան: Հանք պարծանաց մեզ յայտնեցան: Սակայն մեծագործ հեղինակին վիճակված էր տեսնել այս հրատարակությունը:

Մայր Աթոռի տպարանը ԺԸ դարում յոյս եւ ընծայել մեկուկես տասնյակ գիրք: Այնուհետեւ փոփոխական հաջողությամբ հրատարակվում են եկեղեցու կարիքները բավարարող գրքեր, ուսումնասիրական գրականություն, պատմական ու գեղարվեստական տեղեկագրություններ:

ԺԹ դարում, երբ 40-ից ավելի պարբերականներ տպագրվում էին Արեւելքի ու Արեւմուտքի տարբեր քաղաքներում, Մկրտիչ Վրդ. Խրիմյանին հաջողվում է հայրենի հողի վրայ տպագրել «Աթոռի Կասկածական» հանդեսը. դա իրագործվեց 1858 թ. Վարազա վանքում: Այդպիսով՝ հայ պարբերական մամուլը եւս հաստատվեց Հայաստանում:

Գրադատարակական գործը զարգանում էր մեծ հաջողությամբ: Հայրապետները շարունակում էին օժանդակել հրատարակիչներին՝ թելադրելով եւ ուղղորդելով նրանք...

Եկեղեցի Մայր Աթոռի տպարանի արտադրանքից՝ կարելի է առանձնացնել որոշ կաթողիկոսների, որ հատուկ վերաբերմունք են դրսևորել, ինչ եղանակ, Սիմեոն Ա Կաթողիկոսի նման, հանդես են եկել իրենից հեղինակ՝ անգոսնելով տնտեսա-

կան-քաղաքական խոչընդոտները: Բայց հայ գիրքն արդեն գտել էր իր ուղին: Առանձնապէս շատ հրատարակություն է իրականացվել Գեորգի Զեքեյստեյանի (100-ից ավելի գիրք), Մակար Ա Թեոփիլոս (50-ից ավելի) եւ Մկրտիչ Ա Խրիմյանի (120-ից ավելի) օրոք:

Գեորգի Գ Կաթողիկոսը հոգ էր տանում նաեւ պարբերականի հրատարակության մասին: Նրա նախաձեռնությամբ 1868 թ. հիմնվեց «Արարատ» ամսագիրը, որ շուրջ կես դար իր ավանդը բերեց եկեղեցու, նաեւ հայագիտության բարգաւաճման գործին: Հետագայում «Արարատին» փոխարինելու եղանակ «Միածին» շաբաթաթերթը (1919), ապա՝ Նույնանուն ամսագիրը (1944):

Ս. Էջմիածնի Ս. Գրիգոր Լուսավորչի տպարանը 1920-ին օտարվեց, եւ հետեւաբար խորհրդային տարիներին Մայր Աթոռ տպագրեց միայն հազվագյուտ գրքեր: Տպարանը վերադարձվեց 1961-ին՝ Վազգեն Ա Հայրապետի ջանքերով, համալրվեց ամբողջապէս նոր մեքենաներով ու սարքավորումներով: Մայր Աթոռում հրատարակական աշխատանքներն իրականացվել են նախկինի նման՝ հայրապետների հսկողությամբ:

1991 Վազգեն Ա Վեհափառի տօնությունում ստեղծվում է ԶԴԿ-ն, որին հանձնարարվում է եւ գրադատարակական գործը:

2006 թ. ապրիլին Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Կաթողիկոսն առանձնացնում է հրատարակական բաժինը եւ նոր հիմքերի վրա դնում կարողությունները բնագավառի աշխատանքները:

Այսօր, երբ գրքի մայրաքաղաքը կարգավիճակ էրեսանիս եւ փոխանցվել, մերոպատառ գրքերն ու պարբերականներն ընձուղւ են տալիս ինչպէս հայրենիքում, նույնպէս ինչպէս աշխարհի լայնքով մեկ՝ շարունակելով Հայկոյ Մեղապարտի գործը եւ իրենց արձանավոր լուսնայիններով հազարամյա մշակութային գանձարանում:

Արշակ ՄԱՂՈՑԱՆ

Բախանայական ձեռնարկություն

Ապրիլի 22-ին Մայր տաճարում սր Պատարագին ընթացքում տեղի ունեցած բախանայական ձեռնարկություն՝ օրհնությամբ Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Մայրապետի Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի: Արտակ եպս Տիգրանյանի ձեռամբ բախանայական օծում ստացավ Մայր Աթոռ Սր Էջմիածնի իր Բախանայական ձեռնարկությունը՝ օրհնությամբ Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Մայրապետի Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի: Արտակ եպս Տիգրանյանի ձեռամբ բախանայական օծում ստացավ Մայր Աթոռ Սր Էջմիածնի իր Բախանայական ձեռնարկությունը՝ օրհնությամբ Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Մայրապետի Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի:

Քին., եւ Հայկ արկ. Սմբատյանը՝ Հուսիկ քին.:

Այնուհետեւ ձեռնարկող սրբազան հայրը հավուր պատշաճի բարոյ խոսեց: Անդրադառնալով Հայ Առաքելական Եկեղեցու կյանքում կարեւոր եւ ուրախալի այս իրադարձությանը՝ ասաց.

«Իր գործնականությամբ բա-

նության շարքերը:

Ապրիլի 23-ին նորածն եկեղեցականներին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ներկայացրին Արտակ եպս Տիգրանյանը եւ Հովհանն Եպս Հակոբյանը՝ հայցելով Վեհափառ Հայրապետի օրհնությունը՝ նրանց հետագա հոգեւոր սպասավորության համար:

Իր հայրական պատգամի մեջ Նորին Աթոռությունը ընդգծեց, որ յոթ սարկավազների հանձն առած հոգեւոր սպասավորությունը պատասխանատու եւ պատվաբեր ծառայություն է: Վեհափառ Հայրապետը Նշեց, որ ցանկանում է տեսնել եկեղեցականներին, ովքեր նվիրում ունեն եւ ծառայությունը չեն ընկալում որպէս պաշտոն, այլ՝ կոչում եւ առաքելություն, այնպիսի սպասավորների, ովքեր լինելով Աստուծո խոսքի անուղի քարոզիչներ՝ անմտացողը կնկիւրեն իրենց ծառայությանն ու ժողովրդին:

Վերցնել Նորին Աթոռությունը մարդկային տարրերի հոգեւորականներին, որ գորացած Աստծու օգնականությամբ՝ նրանք իրենց նվիրյալ ծառայությամբ վատասկեն ժողովրդի սերն ու օրհնությունը եւ լինեն հպարտ եւ եղանկի հովիվներ:

Քառասորյա պատրաստության եւ արդեական շրջանից հետո նորընծաները ծառայության կկոչվեն Հայաստանիայց Առաքելական Սր Եկեղեցու տարբեր կառույցներում եւ թեմերում:

միածնի յոթ միաբան սարկավազ: Պատարագին Արտակ սրբազանը բախանայական կոչեց նորընծաներին՝ մյուսուսով օծելով նրանց ճակատներն ու ձեռքերը եւ շնորհելով հոգեւոր նոր անուններ: Եղգար արկ. Ամիրյանը վերակոչվեց Սեպուհ քին., Դավիթ արկ. Սարգսյանը՝ Սամուել քին., Չավեն արկ. Խաչիկյանը՝ Ռաֆայել քին., Արտակ արկ. Գաբրիելյանը՝ Սեպուհ քին., Լեւոն արկ. Հակոբյանը՝ Սիմեոն քին., Վարուժան արկ. Հակոբյանը՝ Բարդուղիմեոս քին.:

հանայությունը երկու ծայր ունի՝ մէկն Աստծո, երկրորդը՝ ժողովրդի: Առաջինը պարզ եւ հասարակ գործ է, երկրորդը՝ մարդկությանը ծառայելը, եւս դյուրին չէ: Այս երկուսը բարի մարդկանց առաքելություն է, որովհետեւ Աստված բարի է, ուրեմն Իր անունով ծառայողները պետք է բարի լինեն»:

Երեկոյան կատարվեց նաեւ վեղարի տվություն արարողություն: Միկանա եւ Հուսիկ քանանները վերադարձան՝ համայնքով Մայր Աթոռ Սր Էջմիածնի միաբան

Պատարագ բեմից

Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ Մայր Աթոռ Սր Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնը «Զվարթնոց» վերածննդի հիմնադրամի հետ համատեղ 2012 թ. ապրիլի 20-ին Հայաստանի պետական ֆիլիարմոնիայի փողեր համերգատարահուն կյանքի կոչեց «Պատարագ բեմից» խորագրով միջոցառումը, որի կապակով եւս հարստացվեց հանրակրթական դպրոցների աշակերտների եւ ուսուցիչների գիտելիքները Պատարագի խորհրդի եւ ծիսաարարողակարգի վերաբերյալ:

Մայր Աթոռի եղգչամբի կատարումներն եւ «Շողակաթ» հեռուստաընկերության կողմից պատրաստված ֆիլմի ցուցադրմանը զուգընթաց՝ Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնի տնօրէն Վարդան արք. Ղա Նավասարդյանը մեկնաբանեց Պատարագի սրբազան խորհուրդը:

Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն

Կարգալուծ եւ հոջակվել Սարգիս քին. Մեղեռնյանը

Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ Մայրապետի Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի տօնօրհնությամբ կարգալուծ եւ հոջակվել Սարգիս քին. Մեղեռնյանը (Շմէդիա)՝ ծառայության ընթացքում դրսևորած կարգազանցություն եւ եկեղեցական վարքի անհարկ ընթացքի համար: Կարգալուծ հոջակված եկեղեցական այսուհետ կրթամի աշխարհականների շարքերը՝ Սարգիս Մեղեռնյան ավագանի անունով:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղերձը Գրողների համահայկական 6-րդ համաժողովին

Ապրիլի 20-ին Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի հրատարակչական բաժնի տնօրեն Նաթան Եսայ Զովհաննիսյանը մասնակցեց Գրողների համահայկական 6-րդ համաժողովի բացման արարողությանը, որի ընթացքում համաժողովի մասնակիցներին փոխանցեց Վեհափառ Հայրապետի ուղերձը:

«Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից հայրապետական Սբ օրհնությունն ու բարեմաղորանքներն ենք հղում Գրողների համահայկական 6-րդ համաժողովի պատվարժան մասնակիցներին:

Այս տարի, երբ նշվում է հայ գրատպության 500-ամյակը, երբ քաղաքամայր Երևանը հռչակ-

ված է գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք, խորհրդանշական է Հայաստանի, Արցախի և Սփյուռքի գրողների համախմբումը Հայրենիքում՝ բնակարանի հայ գրականության անդատաճանաչում առկա խնդիրները և գրական գործունեությունն առավել արդյունավետորեն ծրագրելու: Համաժողովի հրավիրումը նաև բարեպատկեր առիթ է սերտացնելու հաղորդակցությունը ու գործակցությունը միմյանց հետ և ամրապնդելու ու զինելու՝ ստեղծագործական ուղիով նպաստելու ազգային մեր կյանքի շնամցմանը:

Յուրաքանչյուր ազգի կյանքում մեծապես կարևոր է գրողի առաքելությունը, որի հիմնական նպատակն է գրական ստեղծագործություններով մերկայացնել կյանքի ճշմարիտ արժեքը, մարդկային հույզելի ու երազային կերտման: Գրողն իր վեհ գաղափարներով առաջնորդող է դառնում հասարակությանը, ճշմարտությունը մերժողների ու իրականությանը բարեխղճանքով ցուցաբերող Գրքերն ար-

տր ղուր՝ գրչի մշակները, կոչված եք շարունակելու մեր բազմադարյա գրական ուղին ու ավանդույթները՝ արարելով բեղուն մեր արգասիքներ, որոնցով հայոց գրականությունը, մեր ուկեղեցիկ լեզուն սիրելի պիտի մնան հայ մանկան ու երիտասարդին, նպաստեն նոր սերնդի կրթությանն ու դաստիարակությանը, ամրապնդեն մեր ժողովրդի ազգային գիտակցությունը և մշտապես հորդորեն հայրենամարտի ու ազգաշեն գործերի:

Միևնույնիս, հայրապետական Սբ գնահատանք ենք բերում համաժողովի կազմակերպչներին ու բոլոր մասնակիցներին և մաղթում, որ ձեր գրական ստեղծագործություններն արժանի տեղ գրավեն մեր դասական հեղինակների գործերի ընտրանքում:

Աղորում ենք, որ Աստված օրհնի մեր ժողովրդի կյանքը և մշակույթի ու գրականության նվիրյալների ջանքերը՝ ի սեր մեր լուսավոր գալիքի:

«Անցելք շնորհի և գիտութեամբ Տեսնող մերդ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի: Նմա փառք՝ և այժմ և յօրն յաիտենից, ամեն (Բ Պետ. 3. 18)»:

Ապրիլի 24-ը Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում

Ապրիլի 24-ի առավոտյան Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գալեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ուղեկցությամբ թեմակալ առաջնորդների և Մայր Աթոռի միաբանների, այցելեց Ծիծեռնակաբերդի հուշահամալիր՝ հարգանքի տուրք մատուցելու բյուրավոր հայ նահատակների հիշատակին:

Հուշահամալիրում Նորին Սրբությունն նախագահությամբ և ներկայությամբ ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի և հայոց պետական ավագանու՝ կատարվեց հոգեհանգստյան արարողություն:

Նույն օրը Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնում մատուցվեց Պատարագ: Պատարագին էր Մայր Աթոռի միաբան Նաթան Եսայ Զովհաննիսյանը: Արագան հայրն իր քարոզում հանգամանակից անդրադարձավ օրվա խորհրդին:

Սրբազան հայրը նաեւ ընդգծեց, որ հայ ժողովրդի վերջինսրությունը ոչ թե արյամբ ու մա-

հով պետք է լինի, այլ կյանքով ու ստեղծագործությամբ, հայրենիքի պայծառությամբ և աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդի բարօրությամբ:

Սբ Պատարագի ավարտին Մայր տաճարի հարեւակայությամբ ի հիշատակ 1915 թ. Հայոց եղեռնի նահատակների կանգնեցված Աղոթքի եւ ուխտի խաչքարի մոտ, Նախագահությամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, կատարվեց հոգեհանգստի, վերստին աղոթք բարձրացվեց Հայոց Մեծ եղեռնի զոհերի համար:

Պատարագին և հոգեհանգստին մասնակցում էին նաեւ

Հայաստանում և Գրատպության և պատկանակտի Նվիրյալ Նորին Սրբազնություն Սարգսյանը և Սուրբ Ստեփանոս, Հայաստանում, Կրաստանում և Արեւելյան երկրներում Հայ Կաթողիկոսի Եկեղեցու առաջնորդ Ռաֆայել արքեպիսկոպոս:

Արեւմտահայկական իրականությունը հայ ազգային- քաղաքական կուսակցությունների կազմավորման նախօրյակին

19-րդ դարի երկրորդ կեսում եւ հատկապէս Սան Ստեփանոսի եւ Բեռլինի դաշնագրերից հետո Օսմանյան տերության բարձրագույն իշխանությունները որդեգրեցին եւ գործողության մեջ դրեցին Նոր կուրս՝ Հայկական հարցը լուծել ողջ հայության բնաջնջման միջոցով: Թուրքական պետական այրերը քաջ հաղթանակ էին, որ տանուլ տալով Արեւմուտքում եւ կորցնելով Բալկանյան թերակղզու տիրապետությունների գերակշիռ մասը՝ կայսրության ապագան վճռելու էր Աստուծոյի արեւելքում: Նույն ոգով եւ տրամադրությամբ օսմանյան առաջին վեզիր Զաֆար փաշան սառնասրտորեն սուլթանին հետեւեալ եւ խորհուրդ տալիս. «Եթե Եվրոպիո մասին մեջ մեր ծոցը օժ սնուցին, պետք է, որ Նույն հիմարութիւնները ընկնէ մեր Ասիական Տաճկաստանի մէջ» (Փորձ, թիվ 7-8, 1878 թ., էջ 204):

Բեռլինի կոնգրեսից հետո հայ-թուրքական հարաբերությունները դարձան առավել շիկացած ու տագնապալից: Թուրքական վերին խառնուրդում բուն կերպով ընկալվում էին «հայկական վտանգը» վերահայելու բոլոր հնարավոր տարբերակները եւ, ի վերջո, հանգում էին այն եզրակացությանը, որ պետք է խստորեն զսպել ըմբոստությունը՝ ցույց տալով տկարության կամ հանդուրժողականության որեւէ նշան:

Որքան շատ էր գրվում ու խոսվում Բեռլինի կոնգրեսի 61-րդ հոդվածով նախատեսված եվրոպական հովանավորության մասին, այնքան սուլթանական ռեժիմը խստացնում էր իր հակահայկական սուլթանական քաղաքականությունը: Ի թիվս այլ հեղինակների՝ Նախկին Ջ. Բոյաջը ճշմարիտ է նկատել այն հանգամանքը, որ հայության վերջնական բնաջնջման ծրագիրը սուլթան Համիդը հրապարակեց 19-րդ դարի երկրորդ կեսին:

Թուրքական բիրտ, հետամնաց պետական մեքենան արհեստականորեն կասեցնում էր կայսրության տարածքում ապրող ոչ մահմեդական ժողո-

քերահանգում: Այո, հավասար պայմաններում եւ հավասար իրավունքներ, դեպքում հայերն իրենց մարդկային քաղաքակիրթ, ստեղծագործ պոտենցիալով, ստեղծելու, արտադրելու, աշխույժ ունակություններով կզենալու, զանցնելու տիրապետողներին:

Այս պատճառով թուրքական պարտաբան վերահայելու սատար խուսափում էր երկրի ցանկացած առաջադիմական վերափոխումից, առաջադիմ որեւէ մտքից ու գաղափարից:

Օսմանյան կայսրության տարածքում ապրող ժողովուրդների որոշություն էլ առավել վատթարացավ, երբ 1876 թ. գաղի համալսարանը խորհրդով ու ներքին խորհուրդով Համիդը որոշեց իրավամբ «... բնականաբար ցանկանալ մեջ իր յատուկ տեղն ունի» (Եղբայրներ Գ., «Ապտիլի Համիդ Բ., կարմիր սուլթանը», Պետրոս, 1980 թ., էջ 7):

Համիդի կառավարման ընթացքում եւ կամայականությամբ (եղանակ 33 տարվա երկարատև շրջանը ժողովրդի հիշողության մեջ մնաց որպէս «գուլումի թագավորություն»): Սուլթան Համիդը փոխեց իր նախորդների քաղաքականությունը՝ բողոքի հանդէպ եւ հայ-թուրքական հարաբերություններում: Արդյունաբերու սուլթանը կատարած քաղաքական այս շրջադարձով գտավ ամենահեռադիմ քայլը՝ բողոքի միջոցով վերջ տալ Հայկական հարցին:

Հիշելով քաղաքական թափառական ցեղանիւթերին՝ սուլթանական կառավարությունը նպատակադրված ձգտում էր արեւմտահայկական գաղութները հայաթափել բողոքի ձեռքով: Այս նպատակին Համիդի կարգադրությամբ թուրքական 4-րդ բանակի հրամանատար 25-րդ փաշային հանձնարարվեց ստեղծել «Համիդիե» զորակոնտինգտ:

Համիդյան հայաջինջ ակտիվ քաղաքականության գործնական սկիզբը դրվեց 1890 թվականից՝ վերոնշյալ գնդերի կազմակերպմամբ: Համիդյան գնդերը կատարյալ պատուհան դարձան արեւմտահայության համար: Երրորդին, Կանի, Բիթլիսի հայկական գրեթե բոլոր բնակավայրերը դարձան զինված բողոքի անօրինակ բռնությունների ու կամայականությունների փորձադաշտ:

Բեռլինի կոնգրեսից հետո «Հայաստան» հասկացությունը՝ որպէս աշխարհագրական անուն, վերացվել էր եւ փոխարինվել «Զուրկիստան» տեղիմունով:

19-րդ դարի կեսերից սկսած՝ սուլթանական կառավարությունը պարբերաբար մահմեդականներով մեղաբեկեցնում էր Արեւմտյան Հայաստանը: Նպատակը՝ փոխել բնակչության եթնական կազմը հայկական տարածքներում: 1880-ական թվականներից գաղթեցնում էր զանգվածային բնույթ ստացան: Թուրքական իշխանությունները գաղթականների անհրաժեշտ ոչ մի բանով էին ապահովում՝ իրենց իրավունք տալով անպատիվ կերպով թալանելու հայկական գյուղերը: Ստեղծվել էր բավական ծանր ու ճնշիչ մի կացություն, երբ հայերին կարող էին ճնշել ու կործակել բոլոր նրանք, ովքեր դրա համար բավական ուժ ունեին: Ետքը եւ հստակ դիտարկել, որ արեւմտահայություն Օսմանյան կայսրությունում գտնվել է ոչ նույնանման պայմաններում, քան այդ ու, եւսերակցել ու նույնանման հալածանքների. գաղափարայինը եւսերակցել է շատ ավելի սուսկալի ճնշման ու հարկադրանքի, քան օրինակ՝ պոլսահայությունը:

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՐԻԿՈՍՏԵՐ
ԿԱՏԿԱԾԱՏՈՒՐ Կ ՀԱՄԱՐԱԽԻ
(1715-1725)

Սկիզբը՝ թիվ 6-7

Դարակառանկուն գործերը շատ տա-
ղաթափարկույց էին։ Մի-Մահմուդը, որ
սպանել էր գահին տիրացած իր հորեղ-
բայը Միւ-Վաղուլլահին, նոր պատերազմ
ձեռնարկեց։ 1721-ին գրավեց Գրման նա-
հանգը եւ արշավեց Սպահանի վրա։ Նա
հաստատեց Գուլնապատի դաշտում
ձի խուսել շահը ապսպինեց Սպահանի
վիշապերոջին։ Այդ եղավ 1721 թվի սեպ-
տեմբերի 30-ին։ Նոր Ջուրան քաղաքի
պարիսպներից դուրս էր եւ նապաշտ-
պան։ Ջուրապոլիսներին, ննայան ինդ-
ուսներին, քաղաք մուտք գործել չթո-
րեցին։ մտառելով, որ փախուսները, հայե-
րի կողպպետով, կարող են հաջեանալ եւ
ետ դառնալ։ Սակայն պարսիկները տա-
նուլ տվեցին ֆահրապատի ճակատա-
մարտում, եւ փախուսներն սկսեցին
սպանալ։ Նոր Ջուրային։ Նոր Ջուրայի
պարսիկ կառավարիչը փախավ, եւ հայե-
րի Մի-Մահմուդի ողորմությանը դիմե-
ցին։ Խորանոտ նկերեցին։ Չայերի պատ-
վիրակությունը գլխավորում էր Մարգար
Բաղդասարյան Լզվորենցը՝ մի հմուտ
վաճառական եւ քաղաքական գործիչ։
Մի-Մահմուդը պահանջեց 70000 թու-
ման հարկ, որն ստիպված եղան ջուղայե-
ցիներն ընդունել՝ կամա թե ակամա։ Նոր
Ջուրան հայտնվեց ծանր կացության մեջ,
բայց որք անհամատեղեցի էր այն տակա-
լի տվի հետ, որը տիրեց Սպահանին եւ
20000 մարդու կյանք խլեց, իսկ շահ Դու-
սեյին էլ ստիպված եղավ անձնատուր լի-
նել եւ իր ձեռնքյալ թազը դնել Մի-Մահ-
մուդի գլխին։ Սպահանի ընկավ 1722 թվի
մայիսի 13-ին։ Դեստեփոստեի կիրակի օ-
րը։ Մոտարներ, սակայն, Նշում եւ հոկ-
տեմբերի 12-ը, իսկ նրանց՝ 600000 ա-
ն-

ձանց կոտարածի մասին տեղեկությունը Ա. Օրմանյանին իրականությունից հեռու է համարում: Ջուլյայեցիները թեպետև կոտորածների չենթարկվեցին, սակայն հարստահարության մշտական աղբյուրը դարձան աֆղանների համար: Ավելին. նրանք ձեռք բերեցին պարսիկների թշնամությունը: Իբր հայերն աֆղանների համահրոններն են եղել և մեծ վնաս տվել պարսիկներին: Աֆղանների մոտ գնացած պատվիրակությունը պատժառ դարձավ, որ հիկզ հոգի անմեղ տեղը նահապակի: Նրանց գերեզմանները պահպանվում են Ջուլայի եկեղեցիներում: Նրանց բոլորին էլ նահատակել են 1722 թվին:

Շահ հուսնելի գերվելուց հետո նրա որդի Թաժմասպը կամ Թաժմազը Մազան-դարանում իրեն շահ իջաչկեղ են անցավ Անդապատական ու Թավրիզը դարձրեց իր կենտրոնը: Նա պատրաստվում էր արշավել աֆղանների դեմ: Դարակները տրամադրել էին նորաբուն շահին, որ հայերին կոտորի, թե իբրև տաք աֆղաններին օգնել են, սակայն ժամագործ Յովհաննեսը կարողացավ Թաժմազին համոզել, որ այդպես չէ, եւ կոտորածի դեմն առավ: Սակայն Թաժմազը իրեն տվել էր հարբեղությունյալ, ուստի եպակն ղոչկե չկարողացավ անել աֆղանների դեմ: Նա բերեւ դարձեւ հեղե յուրպիսեւր համար: Ստիպված էին նրա պնեքեղը հողավ նսեւ իշխանավոր Աստվածաաւուրը՝ Աստուպատում, Աստվածաաւուր կաթողիկոսը՝ Նախիջեանում, եւ երկրից, փաստուրին, հայտնվել էր անտերուսել վիճակում:

Քնած չէին օսմանյան թուրքերը, որոնք
պահը հարմար դիտեցին՝ դեպի Պարս-
կաստան արշավելու համար: Նրանց

հրահրում էին նաեւ Շիրվանի սյունի մահմեդականները, որոնք նեղվում էին լեզգիներից: Ահմեդ Գ սուլթանի եւ մեծ վեզիր Տամատ Իբրահիմի հրամանով պարսիկների դեմ ուղարկվեց Դավութ խանը՝ նշանակվելով այդ կողմերի կուսակալ:

Վիճակը շատ ծանրացավ հատկապես հայերի համար, եւ նրանք էլ դիմեցին Պոլսո ցարի օգնությանը: 1722 թվի դեկտեմբերի 20-ին Յաղպատի առաջնորդ Միսաա Փերկապետը, որ Վրաստանի հայերի արքեպիսկոպոսն էր, քնդարձակ նամակով դիմեց Միսաա Տիգրանյանին, որ նա համարձի Պոլսո ցարին արշավելու շայտատան: Սպմով է, որ միայն թե ցարի անունը լինի, եւ ոտքը տեղ հասնի, հալոյր հազար հայ զինվոր կզա նրա ոտքը: Չարքավելու դեպքում, կշվում է, ղզւաշնըրը հայերին կկոտորեն, ուստի անհրաժեշտ է, որ Երեւանը գրավվի: Եշվում է նաեւ, որ Ղարաբաղի եւ Ղախանի հայերը միաբանյալ խիզախորեն կռվում են, բայց դժպկվար ու տեր չունեն, եւ հույս էր հայտնում, որ Աստուծո օգնությամբ եւ առաջնորդությամբ ցարը հասնի Շամախի: Միսաա վարդապետը դիմեց ցարին, սակայն 1723-ին, Տայիս խանը

Շարունակությունը՝ էջ 6

Արևմտահայկական իրականությունը հայ ազգային-քաղաքական կուսակցությունների կազմավորման նախօրյակին

ՍԿԻՂՔՐՆ՝ էջ 4

Բայց սա ամենեւին հիմք չի տալիս թուրք պաշտոնականներն իրենք իրապարկագիրներին պնդելու, որ «... հայերը շատ երբնալիս են ապրած Թուրքիոյ սահմաններում են, առաջնակարգ դիրք ունենալով երկրի մէջ, միշտ գոի եղած են թրքութեան» (տե՛ս Ռուբեն Ռայ-թըրքալան կնճիտ, Գաիլիթ, 1942 թ., էջ 8-9): Ռայութեանն հո՛ծ գտնակածները երեւիայական միամտութեան չափս սին հոյսեր են փայփայում, որ Բեռլինի դաշնագրի՝ հայոց դատին միտոված 61-րդ հոդգրածը վերջ կդնէ անտեսելի հայաժանքներին, սակայն նոր գոհերն ու գտնակաւոր են բռնութիւնները եղան հաստատելու, որ այդպէս շարունակվելու դէպքում վերոնշյալ հոդգրածը կառանա արմատահայրութեան կործանման ագոյժ:

Արեւմտահայկության համար պարզորոշ գծագրվում էր լինել թե՛ չլինել հարցականի գոյությունը: Ժամանակի հայ հասարակական-քաղաքական միտքը տեղադրվի կերպով ուղիղն էր որոնում Արեւմտյան Հայաստանն ու արեւմտահայկաւթյանը փրկելու վերստահ կործանումից: Հայ ազգային-քաղաքական գործիչներն լիիրավ հասկանալի է դառնում, որ առջեւնք՝ ամենամոտ ապագայում, վճռվելու էր հող ու հայրենիք ունեւալու հարցը: Բեռնի կոնգրէսի տխրահռչակ հող-վաճառերը միաժամանակ դարձաւեւ են եղան հայ հասարակական-քաղաքական մտքի համար:

թիւս կայանում: Իրատես մտածող գործիչներ, արգաճ հիւսաթափվել- լով 61-րդ հողգվածի թվացյալ հմայքից, այլտես հույսեր էին տա- ծում Եվրոպայի դիվանագիտա- կան խոստումներին: Այդ օրերին «Մշակ» գրում էր. «Ակտուս, որ տակափին կան անձինք, որ 61-րդ հողգվածին կայս հույս դրած են: Բոլորովին հատատտ համոզվելու, որ այդ հողգվածին գործադրու- թյունը երբեք չի կարելի, եթե ընթրքիդ ձգվի» («Մշակ», Թիֆլիս, 1879 թ. թիվ 200):

Հայոց ազգային-ազատագրական շարժման գործիչները փրկությունը որոնում էին պայքարի սեփական ուժերի համահման մեջ: Հեղադեմե սաստկացող հայափնչե թաղաքականացումն կոչ էջկան իմամը հայոց իրականության բոլոր ոլորտներում սկսվեցին ազգային ինքնագիտակցության զարդոգությունը եւ ինքնաշարժությունն հնարավոր հայափնչի ստեղծումը:

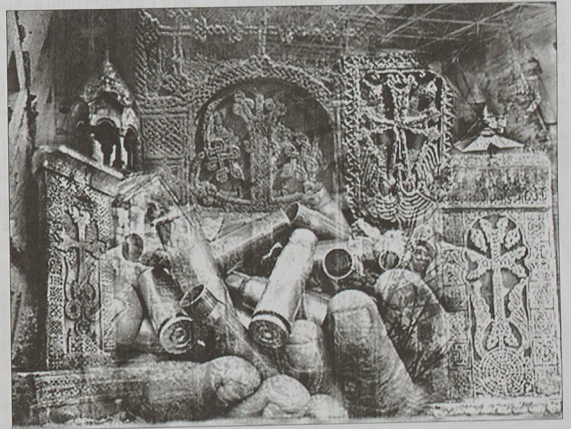
Հայրենիքն ազատագրելու գաղափարը հասարակական լայն մտայնության մեջ դառնում էր օվկայ գերագույն կազմափախուց: Օրենսգործ առավել հստակ էին դառնում և երաժշտամարդկուհի Արեմտյան Հայաստանը գեղին ուժով ազատագրելու մտայնությունն ու տրամադրվածությունը: Հայը, որը առաջ մոռացել էր գեղին ու զինավարժությունը, այժմ կրկին գեղեցիկ էր և գեղին տիրապետելու փնտրություն մեջ էր: Ազատագրական շարժման ճանաչված գաղափարախոս Դավթիկն պատգամավոր էր ծամանակակիցներին. «Ով որ իր ծամանակ է Տաճկաստանը, ով

որ գիտե, թե ինչ աղբյուրներից են
ծագում հարստահարություններ-
ը, նա եւս մեզ հետ կհամոզվի,
թե զինյալ քրդի դեմ միայն զինյալ
մարդը կարող է պահպանել յուր
կայքը, յուր ընտանիքը, յուր պա-
տիվը» (Րաֆֆի, Երեւոյի ժող.,
հատ. 10, Ե., 1991, էջ 440):

19-րդ դարի դարավերջին քոնկվաճ հայ ազգային-ազատագրական շարժումն օրինակալի պատասխանն էր ընդդեմ թուրքական գերատյալի մեջեմեյի հայախալաճ քաղաքականութայն սաստկացման: Այն թելադրվաճ էր տաղրի բարդաքառասակ լուծ թողալիէլու եւ իր օջախի, հայրենիքի տերը լիէնլու՝ ժողովորդի քնականն ցակնութայն ու վնառականութայն:

Պատմագիտության մեջ այլեւայլ դրոշմներով համախառն և անազնիվ փորձ արվել հայ հեղափոխական (այսինքն՝ ազգային-ազատագրական) շարժումը բխեցնելու և կապելու եվրոպական տերությունների դիվանագիտական խաղերի ու արտաքին քառաժողովուրդների հետ, որը որոշակի թուրքամետ ուժերի կողմից հետապնդել և հեռուն գնացող ազգայնականներն:

Սակայն ճշմարտությունից հեռու չէ այն տեսակետը, ըստ որի՝ «Եւրոպական պետությունների դերը եղած է փոխյայն քաջալերել այն լեդափոխությունը բարեմորգումի տուտ խոսուտմերով, եւ քաջալերել թուր շարադարարությունը, տերղովադ աջերով դիտելով պետական ոգրիտերը իրենց կողմնակի շահերում» (Մերգրեւմ)։ «Յայնական հարցը եւ

անոր փուլերը», Պեյրուս, 1937 թ., էջ 171-172):

«Հայկական ընդվզումը ինքնաբերական էր, սերսից», - նշում է գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի անկախավոր ներկայացուցիչ Բ. Լյուքսեմբուրգը: - Ոչ թե դիվանագիտական մեքենայությունների արդյունք էր», կամ՝ «Հայերի ապստամբությունները ռուսական ռուլըվ գնված գործակալների գործն է» (տե՛ս Ղարիբջանյան Գ., «Կ. Լիբկեխտը և Բ. Լյուքսեմբուրգը հայ ժողովրդի մասին», է. 1971 թ., էջ 54):

Ահա այսպիսին էր հասարակական-քաղաքական իրավիճակն Արեւմտահայաստանում՝ հայ ազգային կուսակցությունների կազմավորման նախօրյակին:

Ահապոր ճնշումների, դժուակ
կացության ու բռնադատումների
հետեւանքով է, որ 19-րդ դարի
երկրորդ կեսում հայկական իրա-

կանության մէջ ընդդիմադիր բազմաթիվ խմբակներից հետո առաջ եկան ազգային-քաղաքական կուսակցությունները: Հայկության, նրա ազգային գործիչների ու քաղաքական առաջնորդների ընտրության արդյունքը չէր, երբ ազատագրական շարժումը բռնկվեց ոչ պատեհ ժամի, քանզի ժողովրդի գոյատեւման ուղղված շարժումը չէր կարող ավելի երկար պայսաւել-

Դա այդպես եղավ, քանի որ ոչ միայն գինեվորության նե հարթու-
թյամբ արթնցած պախեռին, այլ
շատ հաճախ հենց հուսախաբու-
թյան և հուսախառնության «պախե-
ռու մեջ և ժողովուրդները երբեմն
անդուսպ և յանդուգն կը դառնան,
կ'արհամարհեն թշնամին և կը հա-
նուտան հրաշքները» (Սիրունի 3.,
«Պղոյին և իր դերը. Արթիվառ-Լի-
սանյան 1987 թ., հատ. 9, էջ 311):

Ահա այս տրամաբանությամբ
հայ ազգային-քաղաքական ուժերը
դուրս եկան ապառնեզ՝ գլխավորե-
լու ժողովրդի ընդերքից ծնված ու
խաղաղասեր ուղեւորները:

ԱՐՄԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմ. գիտ. թեկնածու

ՃՀՄԱՐԻՏ ՀԱՅԱՑՔ

Վերջին ժամանակներս շատ է խոսվում մշակույթի, մասնավորապես գեղարվեստական խոսքի նկատմամբ գնահատման հետաքրքրության անկման մասին: Արժանագրվում է, որ բանաստեղծություն կամ վեպ ոչ ոք այլևս չի կարդում: Սակայն շատ քիչ է խոսվում անկումային կամ անհեթեթ պոեզիայի և արձակի մասին: Այո՛, ժամանակին խոսվում էր անկումային, աստուղծ, «խեղդ կապիտալիզմի» հատուկ գաղափարագուրկ գրականության մասին (հատկապես Նախկին՝ խորհրդային շրջանում), բայց խոսվում էր սխալական ու սխեմատիկ գաղափարաբանության դիրքերից, ուստի ոչ մեկն էլ չէր հավատում այդ բնորոշումներին, թեկուզ էլ որանք մեզ կային ճշմարիտ գնահատանքի հասկանքներ...

Իսկ այսօր, երբ հեռավորվել են տարատեսակ «ազատությունները», երբ ազատ են համարվում ե՛լ սուրբը, ե՛լ անսուրբը, ե՛լ գեղեցիկը, ե՛լ սեպը, ե՛լ ճշմարիտ հավատը, ե՛լ մոլոր արթնգնը, «ազատությունները» այս հաղթարշավում ի՛նչ դիրք պետք է գրավի գրողը: Դիտարկենք ցույց են տալիս, որ ոմանք այլևս չեն գրում, ընդմիջել են հեռացել էլ «Բալկանյան ռաբոլի» թերթի նման նախնի գրականությունից: Ոմանք էլ ինտելեկտուալ շարժման են, բայց վառ արտահայտված կապալային լուրջներով նոր-նոր են մուտք գործում գրական աշխարհ՝ իսպառ կորցրած լինելով «հետևադեպության կամ երկնահայեցության ուղեծիրը» (Ռ. Մուզիլ):

Մյուս կարգի գրողները, որոնք առավել վստահավորված են, ամբարիշտ ու տարփալի ձայնարկություններով աղաղակում են օդն ու ասում, որ իրենց գործերում արտացոլվում է ճշմարտությունը: «Մենք պատկերում ենք այն, ինչը ճշմարիտ է, ինչը կա կյանքում», - ասում են նրանք:

Բայց նրանք տերմինների չփոթ են մոցելու՝ այդպես ասելով: Որովհետև նրանք չեն պատկերում էլ չեն արտացոլում սուրբ ճշմարտությունը, որն ինքը՝ Քրիստոսն է (եւ ճշմարիտը Քրիստոսն է մեզ ասում), այլ ընդամենն արտացոլում են իրականությունը: Իսկ իրականությունը ճշմարտությունը չէ, այն կարող է նույնիսկ անսուրբ եւ կեղծ

լինել, միևնույն ճշմարտությունը սուրբ է, քանի որ ասվում է, «ես եմ կյանքը, ճշմարտությունը եւ ճանապարհը» (Յով. Ժ. 16): Այն, ինչը որ կա, դեմ ճշմարտությունը չէ: Իրականությունը կարող է լինել նույնիսկ ճշմարիտի աղավաղում կամ հակապատկերը: Ուստի իրականությունը ճշմարտության տեղ անցկացնողները ճշմարիտ չեն եւ բարոյական իրավունք չունեն խոսելու ճշմարտության անունից:

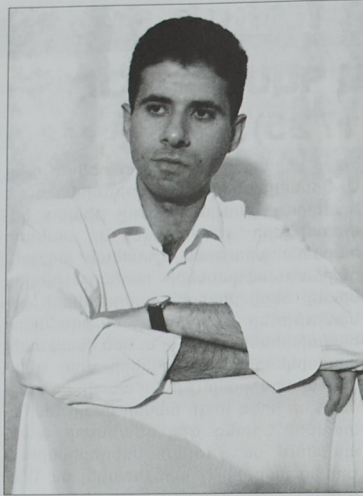
Այստեղ, թերեւս, տեղին է վերհիշել Վարդան Այվեկցու առաջը: Մի մարդ՝ աչքի մեկը կուր, գթասրտությունից ու հյուրընկալությունից ելնելով՝ մի օտարականի հրավիրում է իր տուն, օթեան եւ կերակուր տալիս: Վերջինս, մեկնելուց առաջ ասում է, որ ինքը ճշմարտախոս մարդ է, ուստի պետք է ճշմարտությունն ասի. այն, որ թեեւ հյուրընկալող մարդը բարի է առաջինի եւ թաքնառ մարդ է, բայց մի աչքից կուր է:

Ո՞րն է այս առակի իմաստը: Այն, որ տվյալ մարդը ոչ միայն ըստ վիճակի է օտարական, այլեւ՝ ըստ հոգու, քանի որ օտար է ճշմարտությանն ու զեղչյալն էր: Աստուծո պատվիրաններին: Նա հայտնապես չփորձում է իրականությունը եւ ճշմարտությունը, նա ոչ թե ճշմարտախոս է, այլ չարախոս: Հետեւապես՝ իսկական կույրն այդ օտարականն է, քանզի չտեսավ, որ իր հյուրընկալողի տեսողությունը սուրբ է: Չէ՛ որ նա տեսավ ու գթաց իրեն:

Առակից մեկնարկելով՝ ասենք, որ գրողն ընթերցողին պետք է հրամցի ոչ թե իրականության արտացոլումը՝ իր սահմանական ու մագոլիստական կողմերով, այլ սուրբ, բուժիչ եւ կենսավետ ճշմարտության ներկայությունը, այսինքն՝ քրիստոսյան սիրո ազդեցությունը:

Սամվել Միտրյանը, որպես քրիստոնեական հավատքի եւ ուղիղ դավանանքի հավատարիմ գիւնդ, մերժելով իրականության եւ ճշմարտության նույնացումը՝ ձգտում է բանաստեղծական իր խոսքի մեջ արտահայտել ճշմարիտը, որը կենդանական է եւ ծովի պայքարվորվում քրիստոսյան այդ փրկավետ ազդակի առկայությամբ:

Նրա գործերում թեեւ ներկա է իրականությունը՝ իր կնճռոտ կամ մռայլ կողմե-

րով, բայց այդ ամենի վրա սավառնում է հոգեւոր թափեցի հուսարող լույսը, եւ առկա է այն գիտակցումը, որ յուրաքանչյուր հուսահատեցնող պրոբլեմի (թե՛ անհատական, թե՛ ազգային) լուծումը պայմանավորված է երկնավորի թիֆթապարգես ներկայությամբ: Ներկայություն, որ Հին Կտակարանում հայտնվեց լույսի սյան տեսքով:

Մավածի վկայությունն է Միտրյանի 2007 թ. լույս տեսած «Մենավոր բազեն» պատմավեպը, որն ընթերցվում է XIX-XX դդ. իրադարձություններն Արեւմտյան Հայաստանի հետ (Հարք) գաղափար, 1915 թ. հետոյի ինքնապաշտպանությունն ու ջարդը:

Իսկ «Ճշմարիտ Լույսը» (2011 թ.) ժողովածուի բանաստեղծություններով Միտրյանը ձգտում է ընթերցողին փոխանցել անհավորյալ եւ ճշմարիտ լույսի ընկալմանը վերաբերող իր փորձառությունը՝ հոգեւոր արթնացումից մինչեւ ցնձերգություն:

Բանաստեղծը խիստ անհատական կեցվածք է ընդունում, չի թաքցնում, որ ինքը Գրիգոր Նարեկացու ժառանգորդն է XXI դարում՝ աշխարհաքաղաքական ու ժամանակային այլ միջավայրում:

...Զավ՛ լիցի, Տե՛ր իմ, ձերբազատիր ինձ մա մարմնանոյս կապվածությունից, Որի խորհուրդը ամբողջ մահ է: - Աստված իմ օրհնյալ,

Ցանկապատիր ինձ Որդուդ՝ Հիսուսի սրբասուրբ արյամբ, Որի թանկ գնով գնեցիր դու մեզ գերության երկրից՝ Արժանացնելով Զո սուրբ քաղաքը մտնելու հույսին... (Դ, էջ 15-16):

Հեղինակը թեեւ տարիքով երիտասարդ է, բայց հոգեւոր առումով հասուն է եւ իր շատ ժամանակակիցներից տարբերվում է նրանով, որ հակված չէ որպես ճշմարտություն ներկայացնելու նորոգյա «հին Աղամիս» հատուկ մարմնի գործերը՝ շնություն, պոռնկություն, պղծություն, գիշություն կախարհությունն են այլն (Փաղատ. Ե 19-21): Այլ հստակ բաժանում է մացնում իրականության եւ ճշմարտության միջե՛լ՝ փափագելով ի հայտ բերել սբ առաքյալի կողմից նշված Հոգու պատուները. սեր, ուրախություն, խաղաղություն, համբերություն, քաղցրություն, բարություն, հավատարմություն են այլն (սե Գաղատ. Ե 22-23):

...Օծիր ծառայիդ յուրով նարդոսի եվ ճերմակ բեռեզ հազարու իբրեւ արարություն գգեստ, Ինչպես ինքի բոցը գատում է ուկին աղտերից, Թող անձս սրբի կրակով Զո Սուրբ Հոգու հայտնության... (ԺԵ, էջ 60):

Մի կարեւոր հանգամանք էս. Միտրյանի սիրային կամ խոհական բանաստեղծություններն այնքան նուրբ են եւ թափանցիկ, որ ներքին ենթաշերտերում առնչվում են վերին խորհուրդների, «Երբ Երգոցի» ավանդությունների հետ: Դրանք կոչված են իրականացնելու մաքրագործության գործառույթը, որն էլ ի վերջո, ճշմարիտ պոեզիայի գերագույն նպատակն է:

Եթե դուրս բերեցի երկնքից անդին ծագող լույսերից եվ ամրագրեցի սիրո թանաքով՝ տախտակին սրտիս... (ԵԴ 77):

Այսօր մեզ՝ հայերիս, ինչպես նաեւ ամբողջ աշխարհին հարկավոր են այնպիսի մարդիկ, որոնք սրտի տախտակի վրա սիրո թանաքով արձանագրված են աստվածային սուրբ խորհուրդները: Եթե ի հայտ գան այդպիսի մարդիկ, արդեն մոտ է, ուրեմն, անհատական եւ ազգային բարի կեցողիքն ու սպասումների անսպառ առավելումը...

Հարունակությունը՝ էջ 8

ՀԱՅՈՑ ԿԱՌՈՒՄՈՒՆԵՐ

ԿԱՏԱՎԵԿՏՈՐ Կ ՀԱՍՎԱՐԱՆԴԻ (1715-1725)

Սկիզբ՝ էջ 5

Ստեղծվեց մի վիճակ, երբ մի մահմեդական լուծեց փոխարկվեց մեծ ուղիով, իսկ ուսուցիչը, տեսալով Կասպից ծովի արեւմտյան եւ հարավային ափերը, լրիվ մոռացան հայերին տված խոստումները: Հալոնը, դեռ պայմանագիրը չկատարացված, դիմել էին Պոլսոյ ցարին, որ հանուն Քրիստոսի սիրուն՝ գա իրենց ազատի թուրքերի ձեռքից, սակայն պայմանագիրը վավերացվեց նույն ցարը հայերին առաջարկեց տեղափոխվել օռոտական սուր տիրույթները, եթե չեն ուզում մնալ թուրքերի տիրապետության ներքո:

Քանի դեռ Գրիգորը Կ. Պոլսում էր, Կոլոսի ողջ ջանքերն ուղղված էին Երուսաղեմի պարտքերը մարելուն: Հանգանակությունների միջոցով այնքան գումար էր հավաքվել, որ Գրիգոր Շողապարիք կարող էր գնալ Երուսաղեմ եւ ձեռնամուկ լինել վանքի բարեկրթությանը: Նա Երուսաղեմ մեկնեց 1720 թվի ամռանը: Բերիայում կամ Հայեպոլում կրկին շքեղապարհեց հոգեւորն ու կալվածներ գնեց՝ հանուն սուրբ Սահակի: 1721 թ. փետրվարի 12-ին հասավ Երուսաղեմ՝ բազմաթիվ ուխտավորների հետ: Շատ հավանական է, որ նա ճանապարհին անգործ չի մնացել եւ դարձյալ կազմակերպել է հանգանակությունները:

Գրիգորի գալուց հետո առաջին հինգ տարիները եղան Երուսաղեմի վանքի կառավարյալ վերանորոգման շրջան: Ցավոք, այդ մասին պատմությունը ինչուստակներ չի պահպանել: Նա վճարեց վանքի բոլոր պարտքերը, պատուեց ձեռագիր մուր-

հակները, ետ վերադարձրեց գրավ դրված բոլոր սրբություններն ու սպասքը: Վերադարձրեց Յուպեի խանութները, Ռեմլեի տները, պարտեզներն ու քաղաքում գտնվող տները: Այս բոլոր գործերում նրան օգնում էին Հովհաննես Երուսաղեմացին, Դավիթ Սպարկերտցին եւ Հակոբ Ռոմայեցին: Ար Հակոբի մայրավանքը լուրջ նորոգման ենթարկվեց, ինչպես հաղորդում է Հաննան: 1725 թվին ավարտվեց Յուպեի վանքի ու եկեղեցու շինությունը: Բարեկարգվեց վանքի ներքին կյանքը:

Հովհաննես Կոլոսի՝ մինչեւ 1725 թ. գործունեությունը որոշակի մասով նկիրված էր Երուսաղեմին, եւ դրա համար շարունակվում էին հանգանակությունները, ու քաջաներվում էր ուխտագնացությունը: Նրա ձեռքբերումներից էր Երուսաղեմի Ար Հարությունի եկեղեցու նորոգման համար պետական արտոնություն ստանալը: Այդպիսի արտոնություն առաջինը ձեռք էր բերել Փրանսիայի դեսպանի՝ կաթոլիկների համար, իսկ հետո ստացել էին հույները: Հովհաննես Կոլոսը կարողացավ նման արտոնահրաման ստանալ նաեւ հայոց եկեղեցիների վերանորոգման համար: Հաննան ձեռնամուկն եղավ Ար Հարության եկեղեցու նորոգությանը, երբ Շողապարիքը դեռ Երուսաղեմ չէր հասել: Կոլոսը նույն գործը կատարեց մայրաքաղաքում եւ Սայր եկեղեցու վերանորոգությունից հետո ձեռնամուկն եղավ Սամաթիայի Ար Բեդրոկ եւ Օրթաբլայի Ար Աստվածածին եկեղեցիների վերանորոգությանը: Սակայն նրա համար ամենակարեւոր խնդիրը մնում էր

հռոմեամետների թելուղծ: Նա երբեք իր դիրքերը չզիջեց, բայց ոչ էլ բուռն ընդդիմություն ցույց տվեց նրանց: Այլ եկեղեցիների դրական վերցնելուն նա դեմ չէր, բայց դրա համար նա մտադիր չէր հայադավանության սկզբունքներից հրաժարվել: Նա հեռախար զիջմանգիտություն սկսեց՝ հրավիրելով հռոմեամետների առաջնորդներին ու նրանց բացատրելով օտար եկեղեցիներ հաճախելու հնարավոր վտանգները՝ կապված կառավարական շրջանների կասկածների հետ, ինչը կբերէր Հայոց ազգային եկեղեցին անարգելուն: Որպես առաջին քայլ՝ նա առաջարկում էր գոնե տուն եւ կիրակի օրերին հաճախեալ ազգային եկեղեցիներ: Եվ Կոլոսի քայլերը հաջողեցին: Դրան չէին ուզում համակերպվել, սակայն, կաթոլիկ եպիսկոպոսը, լատին արքեպիսկոպոսը եւ լատինների մոտ կրթվածների ու կաթոլիկների շահագործման եկեղեցականները: Նա շարունակեց իր խոհական կեցվածքը եւ ան-

գամ դիմեց լատին եպիսկոպոսին, որ գւպի յուրայիններին, բայց դա եական արդյունք չուժեց: Այդժամ Կոլոսը հայտարարեց, որ համբերության բաժանկ լցվեց՝ համոզվելով, որ իր բռնած դիրքը կարող է իշխանությունների կողմից դիտվել որպես օտարասիրության դրսեւորում: Հռոմեամետները նրան չէին լսում, իսկ հայադավանները նրան բռնադատում էին, ուստի նա իշխանություններին հայտնեց, որ կաթոլիկամետները Ֆրանկ առաջնորդ ունեն, որի հրամաններն էլ կատարում են: Դրանից հետո կառավարությունը թե՛ մայրաքաղաքում եւ թե՛ գավառներում վճռական քայլեր ձեռնարկեց՝ հռոմեամետներին գուպելու համար եւ հսկողություն սահմանեց կաթոլիկ եկեղեցիները մտնողների վրա: Դա եղավ 1720 թ., երբ Շողապարիքը թողնում էր Կ. Պոլիսը: Կոլոսը չուժեց խոսաքսեց կառավարության հրամանների գործարարումը, ուստի պատմությունը ոչինչ չի ասում բանտարկվածների ու պատվածների մասին: Հռոմեամետները, սակայն, նշում են գավառներում մի քանի բանտարկվածների մասին, որոնք տուգանք մտնելով՝ ազատվել են: Նման դեպքեր եղել են Բերիայում, Կարիսում, Բասեսում, Անկյուրիայում, Ամիդում, Երզնկայում, Բարեղում եւ այլուր: Բայց դա ավելի շուտ մեծ վեգիհի հրամանը տեղերում չարաշահելու էր դրամ վաստակելու հետեւանք էր, որովհետեւ տուգանվածների լուծ եղել է նաեւ ոչ հռոմեամետներ: Ձերբակալությունները եւ տուգանքները թուլացան, երբ հռոմեամետների գլխավորները կառավարությանը խոստացան օտարների հրամանները չկատարել: Շատ անցած՝ նրանք իրենց խոստումը չհարգեցին, եւ դրա հետեւանքով 1723 թվին խոստությունները ոչ մեծ չափով կրկնվեցին:

Հարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱՄ թղթակից անդամ, պրոֆեսոր

ՆՈՐ ՆՎԽԻՋԵՎԱՆԻ ԵՎ
ՌՈՒՄՎԱՏԱՆԻ ՆԱՅՈՉ ԹԵՄՈՒՄ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻ ՏՈՆԸ

Մարտի 31-ի երեկոյան Մոսկ-
վայի առաջնորդանիստ Ս. Զարու-
թյուն եկեղեցում կատարվեց
հայտնագրողի նախատոնակ:

Հաջորդ օրը՝ առավոտյան, թեմակալ առաջնորդ Եզրաս Եպսկոպոսի հանդիսապետությամբ կատարվեց անդամատան կազմ, օրինակեցի աշխարհի չորս կողմեր եւ եկեղեցի բերված ճյուղեր, ապա մատուցեց Շաղկապողության օրական Պատարագ:

Շարկապարզ, որը խորհրդա-
շում է Զրիստոսի հաղթական
մուտքը երուսաղեմ, Ամենայն Հա-
յկ Կաթողիկոս Գաբրիել Բ-ի
բարձր տնօրինությամբ հռչակվե-
լաւ Մատուկների օրինակներ
Հատկանշական է, որ Սույն այս օ-
րը եղեղեղու տուրք կամարներ
ներքո մատուկների կատարման
հնչեց հայոց սրբազան Պատարա-
ք: Մտկվայի հայորդյոց տա-
«Ովկանա» երգչախմբի սանե-
արդն երկրորդ տարին է, Լեւո-
Բեկոյայիի ղեկավարությամբ
պատիվ ունեն եղեղեղու Պատա-
րաք երգելու, հնչեց սրբազան հո-
քնորդուներ օրինակելի է եւ ար-
ժանի գովեստի, բանգի մատուկնե-
րը երգում են մեր հայրերի կերտա-
ւաբարի արդթները: «Սա վկա-
յում է, որ կեղտակ է Աստծո տե-
նորդ» լցված մատուկների անմե-
արդեակ, ունքեր փառաբանում է
երկաւոր Զորը եւ հայցում, որ Տ-
րոք շնորհակալ մեւ պատեն: Յու-

Մ. ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԸ

Զարդազևյան կենտրոնի երիտասարդները, «Եկայք շինեսցուք» խորագիրը կրող ծրագրի շրջանակներում, ամսական երկու անգամ կատարում են ուխտագնացություններ՝ մաքրելով ու բարեկարգելով վանքերի ու ղղավանքների տարածքները, որի նպատակն էր հաստատաբանություն մեջ հոգեդուրմնակալության արժեքների նկատմամբ ուշադրություն, սեր և հոգատարություն սերմանել:

Ապրիլի 21-ին, Զարոգչական կենտրոնի
հոգեւոր պատասխանատու Թովմա աբե-
ղա խաչատրյանի արաստուղծութամբ,

մոզված եմ, որ ամենքս մանկա-
ցանք՝ ունկկորելով աղոթող մա-
նուկներին, ինչը նշանակում է, որ
պետք է մեր հավատքի ու աղոթքի
մեջ լինենք մանկը ու ազնիվ, ինչ-
պես այս երեխաները»,- ասաց սր-
բազան հայրը եւ մաղթեց, որ սա-

ները հավատքի մեջ ամուր մնան, ուսման մեջ լինեն աշխատասեր, որպեսզի Տիրոջ շնորհներով առավել զարդարվեն:

Այդ օրը թեմակալ առաջնորդի օրհնությանն էին սպասում Նաեմ Մոսկվայի Նորակառույց եկեղեցական համալիրում հավաքված երկու հարյուրից ավելի մանուկները:

Արդեն ամպուղույթ է դարձել՝ ամեն տարի հայրուրդու տան ասեղեր՝ ուսուցիչների ու ծնողների հետ, Շաղկապարզը տոնախմբում էն նորակառույց Ս. Խաչ եկեղեցում։ Տպալիդի ու ազդեցիկ տեսարան էր, երբ եկեղեցում հոգեւոր հայրերի արդարեւորի միախառնվեց նաեւ մանուկների սուտաբուխ արդթը։ Համալիր Ս. Խաչ փոքր եկեղեցում մանուկների օրինութայն կարգ կատարվեց, ապա երէխաներին բաժանեցին օրինական ըյուղի եւ սրբապատկաններ։

Ծաղկազարդին թեմի բոլոր եկեղեցիներում եւս մատուցվեց տրոսսուսկ Պատարագ:

Մ. ՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԸ

Ռուսահայոց թմի եկեղեցական համայնքներն ըստ պատշա-

ճի էին պատրաստվել Ս. Հարությունյան տոնին:

Ապրիլի 7-ի երեկոյան մատուց-վեց ճրագայլուցի Պատարագ, ո-րով և սկսվեց Հիսուս Զփեստոսի հրաշալիաւո Հարութեան տոնա-կատարութիւնը: Խաղաղաժամա-ջ Զարդութեան ավետեղով՝ համա-տացայկները հաջորդ օրը՝ Ապրի-լի 8-ին, մասնակցեցին զատիկա-կան Պատարագին և հաղորդու-թիւն ստացան: Ռուսաստանա-բնակ հայորդիներն իրենց ընտա-կիկներով, մեծ ու փոքրով եկեղե-ցի էին եկել՝ օրհնութիւն ստանա-լու և միմյանց Հարութեան ավե-տիսով ողորնելու: Եկեղեցու շուրջ եմախմբված եւ նրա սու-բազան խորհուրդներով արող հայորդիների համար Ա. Հարու-թեան տոնը նաեւ արիթ էր հյուրա-սիրութիւն կազմակերպելու, աղ-ջատիւն ու կարիքավորին ծնոց-մէկեկէր համար: Այդ օրը բոլոր ե-կեղեցիներում մատուղ և օրիւ-նած համկիթեր բաժանեցին:

Եկեղեցու բակում մինչև եւէ ընդ շարունակվող տոնախմբութիւնը վկայում է մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Զրիստոսի հրաշափառ Հառուրթան բերկրանքն ապրող հայ յորդիկների նվիրումն ու հավանաւ Բարձրագոյ Տերը եւ Սուրբ Եկեղեցին Հայոց:

ՍՈՒՐԲ
ԱՍՏՎԱԾԱՍՈՐ
ԱՎԱԳ ԵԿԵՂԵՅՈՒ
ԱՎԵՏԱՐԱՆԸ
ՉԱՏԿԻՆ ԲԵՐՎԵՅ
ԱՍՏՐԱՆԺԱՆԻ
ՍԲ ՀՈՒՓՍԻՄԵ
ԵԿԵՂԵՅԻ

Ազգիկի 8-ին, Եզրաս եպս Ներսիսյանի օրհնությամբ և հաղթանակով, Հազարայանի խախտծեռությամբ, Մատրիանի Դ. Մ. Դոգանիկի անվան պատկերասրահի ձեռագրապահոցից մասաշխ անվամբ դուրս բերելից Մատվածամոր պալազ եկեղեցու Ավետարանը և տարվել Մատրիանի Սբ Զոփիսի սիմե եկեղեցի: Ամբողջ օրվա ընթացքում հավատավոր ուխտավորները հնարավորություն ունեցան խոսարհիվել և համարելու: Գույն Սվ Ավետարանը:

Սր Աստվածամոր ավագ եկեղեցու Ամենաօրհնալից գրկել է Դավիթը եկեղեցոցի կաթողիկոսի օրոք (1801-1807 թթ.)։ Տուրայի Սր Ստեփանոս վանքում։ Ամենաօրհնալից Զակարյե քահանային պատվիրել է ընդօրինակել «լուսածնեալ գարնից քարեմիտ ուղղադասան ծառայ Զորիստա» պարուն Սկրիտիճ (Մաթթարս մականունով)։ Այն ունի 322 թերթ, 18 ամբողջական էջով մանրակար եւ 8 կիսա-

խորան-անվանաթերթ, չափերը՝ 25x18 սմ, գրված է բոլորագրով: Ավետարանի սկզբում ընդօրինակված է Ամոն Ավեստանյանի աշխատասիրությամբ կազմված չորս Ավետարանների համաթարգմանը: Ավետարանի կազմը թավ՝ շյա կտորով պատված փայտ է՝ մետաղական խաչով:

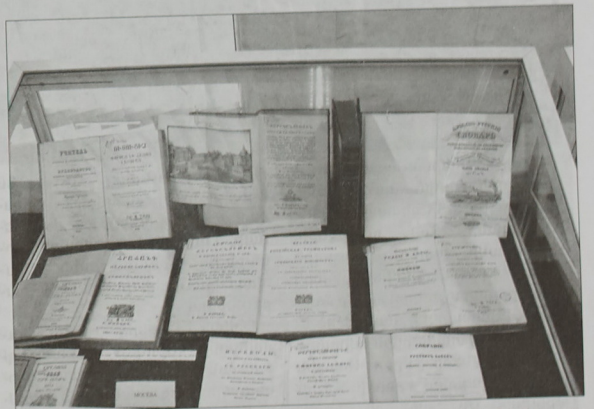
Ալեքտարանը պատկանել է Աստրախանի Սբ Աստվածամոր ավագ եկեղեցուն: Այն, հավանաբար, մինչև Աստրախանում գործող եկեղեցիների գույքի բռնագանձման մասին 1918 թ. եւ 1921 թ. շրջանային գործադիր կոմիտեի որոշումները, գտնվել է եկեղեցում:

Անհավատության տարիներին
Շրջանային գործադիր կոմիտեի
1929 թ. հունիսի 26-ի որոշումով
Ս. Աստվածամոր Վերափոխման
Եւ Ս. Կատարինե եկեղեցիները
քանդվել են:

2003 թ. դեկտեմբերի 8-ին Ալե տարանք հանձնվել է Աստրախանի Պ. Մ. Դոգադինի անվան պետական պատկերասրահին, որ տեղ ամենայն խնամքով պահպանվում է:

Երկար տարիներ Ավետարան
գոյության մասին հանրություն
տեղեկություն չի ունեցել: Այդ մա
սին առաջին անգամ հրապարա

ԿԵԼ Է Է. Վ. Կուզրիշեան 2007-ին՝
իր «Հայերի պատմությունը Աստ-
րախանում» գիտական աշխա-
տության մեջ:

Ավետարանի հիշատակարանում առկա գրությունը վկայում է նրա հրաշագործ գործության մասին. «Բազում բժշկություն և»

նի ի փառս Զրիստոսի Աստուծոյ
մէրոյ»:

ԳՐԱՏՊՈՒԹՅԱՆ
500-ՄԱՅԱԿԻՆ
ՆՎԻՐՎԱԾ
ՑՈՒՑԱՏԱՆՊԵՍ
ՍԱՆԿՏ
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

Նոր Նախիջեանի եւ Ռուսստանի հայոց թեմի առաջնորդ Եգրաս Եպս Ներսիսյանի օրհնությամբ ապրիլի 10-ին Սանկտ Պետերբուրգի Ռուսական ազգային գրադարանի նոր մասնաշենքում տեղի ունեցավ հայ առաջին տպա-

գիր գրքի 500-ամյակին նվիրված
ցուցահանդեսի հանդիսավոր բա-
ցումը:

Գրադարանի ազգային գրականության ֆոնդից ցուցահանդեսին ներկայացված երկ XVII-XXI դդ. հայերեն սի շարք գրքեր, որոնք մեծ մասը հավաքվելու օրինակն էր եւ ցուցադրվում էր առաջին անգամ: Դրանցից էին «Աղոթքների պարտեզ» (Վեներտին, 1685 թ.), Գեւորդի Առնստանդեոպոլսեցի հայրապետի «Դավթի Սաղմոսների մեկնությունը» (Վեներտին, 1687 թ.), «Քրիստոնեական ուսուցում» (Ամստերդամ, 1667 թ.) գրքերը եւ այլն:

Յուզադրության էին ներկայացված նաեւ 1695-ի յուրօրինակ քարտեզներ եւ լիտագրանկարներ:

Սանկտ Պետերբուրգի գրադարանի հայկական ֆոնդում պահվում է 75 հազար գիրք: Դրանք իրենց քանակով զիջում են միայն ռուսական համալսարանին:

ԿԱՍԱՐԴ ԵՎ ՉԱՐՅԱՆ

Մենք ձեռքերն ենք Մայր Աթոռի

Կէտրոնիկ անդամներն ուղիարգացնող թյուն կատարեցին Աշտարակի քրքրալայ-
րեր: Երիտասարդները եղան Օշականի Սբ
Մեսրոպ Մաշտոց, այնուհետև՝ Սբ Սիկոս եւ
Կեդեցիներում, Սբ Գրիգոր Լուսավորչի եւ
Սբ Ստովածածիկ մատուռներում, ուր եւս
կատարեցին մաքրման եւ բարեկարգման
շինարարական: ԶԿ-ի անդամներին միա-
շխատակցեցին: ԶԿ-ի անդամներին միա-
շխատակցեցին գյուղի երիտասարդները: Ե-
րիտասարդներին համատեղ աշխատանք
նաեւ նպաստեց տարբեր երիտասարդաց
միութիւնների միջեւ բարեկամական կո-
նտակտների մշակումը:

«Նախաձեռնությունը կարելու է սրանով, որ մեր նախնիների սխալը՝ եղելեցին անտարբերության մատենելը, ուղղվում ստանա, եւ մենք, որպէս Հայ Առաքելական Սր Եկեղեցու զավակներ, օրինակ ծառայելը նոր սերունդի համար»,- մտածում են կենտրոնի երիտասարդները:

«Յիշե՛ք, որ այսպիսի աստվածահաճո գործերով ու ձեռնարկներով է ավելանում մեր վարձքը երկնքում, այսպես են գանձեր դիպում ոչ երկրի վրա, ուր ցեցն ու ժանգն ապակախում են, եւ ուր գողերը պատը ծակում են եւ գողանում, այլ՝ երկնքում,

ուր ո'չ ցեց, ո'չ ծանց ընե ապակաւում: «Ռո-
ովիտեն ուր որ ձեր գանձե է, այնտեղ կ'ի-
նի եւ ձեր սիրտը» (տե՛ս Մատթ. 2 19-22):
Եւ, մեղքապէս, այսպէս են գործաւում մեր
հոգին եւ մեր հավատը (չ'է՞ որ հավատու ա-
ռանց զործերի՞ յեռան է), այս ճանապարհ-
ով, Տիրոջ ծառայելով ենք քայլում դեպի
կատարելություն, արժանի լինում աստվա-
ծային շնորհներին ու երանութեանը»,- հոր-
դոնե շարի սուրբ:

Մարիամ ԱԿԵՏԻՍՅԱՆ
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի
Զարոգչական կենտրոն

ՃՀՄԱՐԻՏ ՀԱՅԱՑՔ

Սկզբը՝ էջ 6
Ահա մի փունջ Սամվել Մեղրյանի արդ-
թական ու սիրային բանաստեղծություննե-
րից:

Զեզ հավաքեցի տրաբաց ու թաց ծաղկի
թերթերից
Եվ իբրեւ թովիչ մի կարոտափունջ՝
հանձնեցի սրտիս...

Զեզ հորինեցի...
Վերցրեցի գայլի ճանկից ազատված՝
Եղևիկի ծագի անյուր հրձկանքից,
Լուսնի ցուլանքով արծաթված լուսն՝
Կարապի սիրո անուշ նազանքից...
Կազմեցի երկու տարահունչ շառաչ
Իրար մերձեցնող՝ ջրվեժի թափիցից,
Անհույզ ծովերը ավերից հանող՝
Մակընթացային ալեցնորից...

Զեզ նկատեցի...
Մտապահեցի իր կուսամարզուր
Փայլից ամառող՝ վաղողյան ցողից,
Երկնային ցրտում դեռ բլուրեղացող՝
Օվկիանափողու ծյուռն ճերմակից...
Եվ ծայնագրեցի... հոգին վարարող՝

Կեսգիշերային լուռության երգից,
Հիասթափության կսկիծը սաստող՝
Տիեզերասլաց աղորթի կանչից...

ԱՐԱՐՇՈՒԹՅՈՒՆ

Այդ ի՞նչ վրձին է,
Որ հորիզոնը ծիածանում է արեածագին,
Եվ կանթեղում է լուսնի երեսը գիշերվա
պահին.

Ո՛վ ստեղծեց աստղերն իբրեւ
Երկնասփյուռ վզնոց լուսազեղ,
Ո՛ւմ են հաճեցնում ծաղիկներն իրենց
խայտանքով գունեղ.
Ի՞նչ հանճարով է ձվի մեջ կերտվում
սիրտը արծիվի,
Երկրի խորքերից ինչպե՞ս է ելնում ջամին
հարավի...

Ի՞նչ հնարքով է
Գորտը կոկորում, ծորիցը ճռռում, հավըը
դայլայլում,
Մեղուն ինչպե՞ս է ծաղկի նեկտարից
մեղր պատրաստում.
Ո՛վ գոյակերտեց խայթը կարծիք,

թունագեղձն օձի,
Ո՛վ է բորբոքում ծագին սիրելու բնազդն
առյուծի.
Ի՞նչ գիտության է Եղևիկը ծնում, արքը
ծուկ բռնում,
Տերեն ինչպե՞ս է ծնունդ գալուստը
նախապես զգում...
Ի՞նչ օրենքով է... ի՞նչ իշխանությամբ...
Ի՞նչ գորությամբ է...
Ի՞նչ իմաստությամբ...

... Այդ Զեզ եմ հանձնում հոգսերս բոլոր,
բանգի գիտեմ, որ
Անօրենների որոգայթներից ինձ
կազատես ու
Չես թողնի լինեմ ամբարիշտների
լեզվով ծաղրածո.
Աստված իմ, Հիսո՛ւս, մի թող սայթաքեն,
Տե՛ր, թույլ մի տուր, որ վերստին ապրեմ
Նվաստացումի այն ստոր փծումը,
Որի ապստակից ուշքս տակավին
չի զգայնացել,
Ու ջլերս դեռ չեն հանգստացել
Նյարդային դողից:
Ո՛վ Չորաց Աստված, գթա ծառայիդ,
Ներիր քմահաճ ցատումներս բլուր,
Ըն ձեռքը վերցրու սիրտս յուրաքայթ,
ու բշկիր այն.

Որպեսզի դառնամ անոթ անապակ,
տաճար Զեզ համար
Որ Ըն Սուրբ Հոգին
իր ողջ լիության ու փառքով հաստատ
Բնակվի իմ մեջ վերջնականորեն,
Եվ խանդավառվեն կենսախիղճ լույսիդ
առաջությունից...
Լեւոն ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՎԻՐՎԱՅՈՂ ԹԵՄՈՒՄ

**Դասական
երաժշտության
երեկո՝ Գվիդվաճ
Հայոց Մեծ
եղեռնի
97-րդ տարեկիցին**

Վրաստանի Ավետարանական-
բապտիստական եկեղեցու եպիս-
կոպոս Մերաբ Գափրիսիաշվիլին
էն հունվար-կաթոլիկական թեմի ա-
ռաջնորդ, եպիսկոպոս Ջուզեպպե
Պագոտտուն:

Հնչեցին Կոմիտասի, Երանյա-
նի, Բախի, Շոբերտի, Պերգոլե-
զի, Կաչինիի դասական ստեղ-

երեկոյի ավարտին իր օրինու-
թյան ու զնախառնի խոսքը բե-
րեց Վազգեն եպս Միրզախանյանը:

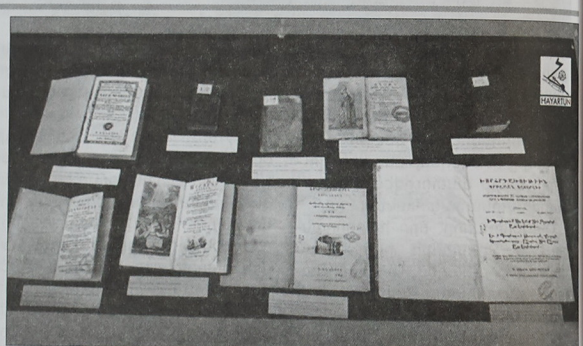
Հայերեն հնաշիռ գրքերի ցուցահանդես Թբիլիսիում

Ապրիլի 11-ին Թբիլիսիի «Հայա-
րուն» մշակույթի կենտրոնը՝ Վրաս-
տանի խորհրդարանի ազգային
գրադարանի հետ համատեղ, ՀՀ
մշակույթի եւ Սփյուռքի նախարա-
րությունների, «Վալուստ Գյուլբեն-
կյան» հիմնադրամի եւ Վրաստա-
նում ՀՀ դեսպանության աջակցու-
թյամբ, Վրաստանի խորհրդարանի
ազգային գրադարանում կազմա-
կերպեց հայկական հնատիպ գրե-
ռի ցուցահանդես՝ նվիրված հայ
գրատպության 500-ամյակին:

Ներկա էին Վրաստանում ՀՀ ար-
տակարգ եւ լիազոր դեսպան Հով-
հանես Մանուկյանը եւ Վիրահա-
յոց թեմի առաջնորդ Վազգեն եպս
Միրզախանյանը:

Ցուցահանդեսում ներկայացված
էր 5 տասնյակից ավելի գիրք, որոն-
ցից ամենահինը են 1675 թ. Հռո-
մում հրատարակված «Յակոբյան
Յովհաննեսի պատմությունը», 1760
թ. Վենետիկում հրատարակված
«Հայկական լեզուի բացահիշքը» եւ
1760 թ. Եջմիածնում տպագրված
«Բուն տօմար հայոց»-ը:

1512 թվականին Հակոբ Մեղա-
պարտի կողմից Վենետիկում տպա-
րան հիմնելուց եւ հայերեն առաջին
գրքերը տպագրելուց հետո աշ-
խարհում հրատարակված 11 հա-

գար անուն գրքից 3637-ը տպագր-
վել է Թբիլիսիում, այդ թվում 1843
թվականին Տիֆլիսում տպագրված
«Առ ձեռն բժշկարանը»:

Ուստի պատահական չէր Թբիլի-
սիի Ազգային գրադարանի տնո-
րեն Գիրգի Կեկելիձեի խոսքը, որ
իրենք պարտավոր են իրենց մաս-
նակցությունն ունենալ հայ գրատա-
պության 500-ամյակի նշանավոր-
մանը, քանզի անցյալում Թբիլի-
սիում գործել է 47 հայերեն տպա-
րան, եւ տպագրվել ու ընթերցողին
են հասցվել տասնյակ հազարա-
վոր հայերեն գիրք, թերթ ու ամսա-
գիր, որոնք այսօր Վրաստանի ազ-
գային գրադարանի գանձարանա-
յին ֆոնդի մասն են կազմում:

Բոլոր բանախոսների ելույթնե-
րում, որոնց շրջանում էին հայ գրա-
կանության մշակներ Գիվի Շահնա-
զարը, Ժորա Սևիջյանը, Անահիտ
Բոստանջյանը, պատմաբան Շոթե
Թադեոսյանը, Վրաստանի նախա-
գահի խորհրդական, «Վրաստան»
թերթի խմբագիր Վան Բալթոյթյա-
նը, առանձնահատուկ նշվում էր
գրքի եւ ընթերցանության կարեու-
րությունը, 500 տարվա գրատպու-
թյան պատմությունն ունեցող հայ

ժողովրդի սերը գրքի եւ ընթեր-
ցանության նկատմամբ, որի ապա-
ցույց են ներկայումս աշխարհի 22
երկրում գործող հայկական տպա-
րանները եւ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից
Երեսնամյա գրքի համաշխարհային
մայրաքաղաք հռչակելը:

Վազգեն եպս Միրզախանյանը
ես իր հերթին արժեւորեց գրքի
անգնահատելի դերը մարդու բանա-
կան մտքի զարգացման գործում:

Հայերեն գրատպության 500-ա-
մյակին էր նվիրված Վրաստանի
ազգային գրադարանի գրքային
ֆոնդի դեսպարտմենտի տնօրեն
Լեւոն Թաթեթաշվիլիի նախաձեռ-
նությամբ Վրաստանի խորհրդա-
րանի ազգային գրադարանում հայ
գրականության անկյան բացումը,
որտեղ միշտ ներկայացվելու են
նմուշներ ժամանակակից հայ
գրողների ստեղծագործություննե-
րից: Ուշագրավ էր նաեւ նրա առա-
ջարկը Երեսնի հանրային գրադա-
րանում էս վրաց գրականության
նմանատիպ անկյան բացելու մա-
սին, որն անշուշտ կնպաստի երկու
եղբայրական ժողովուրդների գրա-
կան կապերի զարգացմանն ու
փոխիրազեկվածությանը:

Թեմի «Հայարտուն» մշակույթի
կենտրոնի նախաձեռնությամբ,
Վրաստանում ՀՀ դեսպանության,
Վրաստանի Հայ համայնքի,
Վրաստանի հայերի ազգային
կոնգրեսի եւ Թբիլիսյան հայերի
ասամբլեայի աջակցությամբ Թբի-
լիսիում մեկնարկեց Հայոց Մեծ ե-
ղեռնի 97-րդ տարեկիցին նվիրված
միջոցառումների շարքը: Առաջին
լրաբերը դարձավ ապրիլի 21-ին
Թբիլիսիի Սբ Էջմիածին եկեղե-
ցում կայացած դասական երաժշ-
տության երեկոն:

Հայոց Մեծ եղեռնի գոհերի հի-
շատակը հարգելու էին եկել նաեւ

ծագործությունները՝ «Ներսես
Շնորհալի» երգչախմբի եւ մենա-
կատարներ Սվետլանա Տատոե-
լայի, Լուիզա Վարդանուկայի, Ի-
գաբելլա Մանուսյանի, Անա-
հիտ Մկրտչյանի վարպետ կատա-
րումներով:

Օրվան էր նվիրված Հովհ. Թու-
մանյանի «Սրտիկ» բանաստեղ-
ծության հիման վրա գրված երի-
տասարդ երգահան Հովհ. Համ-
բարձումյանի «Պատարագի» պրե-
միերան՝ «Ներսես Շնորհալի» երգ-
չախմբի եւ երգահանի ընկերների՝
Թբիլիսիի Վանո Սարաջիշվիլու
անվան երաժշտանոցի ուսանող-
ների նվագակցությամբ:

Չանկերը թող բարին ավետեն

Ապրիլի 14-ին Նորավանքի Ս. Աստվածածին (Բուրբեղաշեն) երկհարկ ե-
կեղեցու զանգը երկար լուռությունից հետո ղողանցեց: Չանկը նվիրաբերել էր
արմատներով վայրցանորից Հրաչյա Գրիգորյանը: Լա միայն Նորավանքին
չէ, որ զանգ նվիրեց: Եղեգևանորի Ս. Աստվածածին եկեղեցին նույնպես կա-
րիք ուներ զանգի, եւ այն դարձավ յուրահատուկ հպարտության առիթ վա-
րցանորիցների համար. զանգի վրա քանդակված է սբ Գրիգոր Լուսավորչի
պատկերը:

Ս. Աստվածածին եկեղեցու բակում զանգերն օծեց թեմի առաջնորդ Աբ-
րահամ եպս Մկրտչյանը: Այս իրադարձությանը ներկա էին ուսուցիչներ, ա-
շակերտներ, հուշարձանների պահպանության մարզային ծառայության
պետ Մելանիա Դովաթյանը, որի կարծիքով՝ այդ զանգերն ավելի շատ հա-
վատացվակեր կերենք դեպի իրենց եկեղեցիները: Վայոց ձորի եկեղեցիներ-
ի անկյունի զանգերը թող այսուհետ միշտ բարին ավետեն:

ԱՆՈՒՅ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

ԵՐԽԱՍՈՒՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կրոնական, մշակութային,
լրատվական երկշաբաթաթերթ
«Իմաստի»
Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝
«Երիտուրյա Հայաստան»
թերթի խմբագրություն
Գլխավոր խմբագիր՝
Աստղիկ Ստամբոլյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝
Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածին
Հեռախոս՝ 517197
Էլ. փոստ՝ gh@etchmiadzin.am
web կայք՝
kh-tert.livejournal.com
krishayas.wordpress.com
Ստոր. տպագր.
4.5.2012 թ.
Տպաքանակը՝ 2100
Գինը՝ 50 դրամ